

105593

HISTORISKE FOTOS FUNNET:

April 2011-94

Jødernes dødsreise med «Donau»

De to historiske bildene på denne siden trodde ingen at eksisterte: De viser deportasjonen av 530 norske jøder med «Donau» 26. november 1942. Bildene ble tatt av Georg W. Fossum (80). Ett av dem skal henges opp på Norges-søylen i minnemuséet for jødeutryddelsen i Wannsee utenfor Berlin.

LIV HEGNA
GEORG W. FOSSUM (foto)

Bare ni av de 530 norske jødene som ble deportert med «Donau» overlevde. De andre så aldri sitt fedreland igjen. Hittil har ingen kunnet dokumentere billedmessig en av de tristeste dagene i Norges-historien. Historikere har til nå anvendt tegninger for å fremstille deportasjonen med «Donau».

Men en mann hadde bilder av «Donau» da de norske jødene ble ledet om bord: Georg W. Fossum. Han reagerte på en etterlysning i Aftenposten for noen uker siden. Bildene, som i dag offentliggjøres for første gang, er av stor historisk interesse for Norge, sier forskere. Aftenposten har lett etter bildene i to år.

I Wannsee utenfor Berlin er det opprettet et minnemuseum hvor «den endelige løsningen» for Europas jøder ble klekket ut på Wannsee-konferansen i 1942. Fra alle andre land i Europa har man klart å skaffe bilder fra deportasjonene. Hvert land har en søyle med opplysninger om hvor mange jøder som ble drept under krigen. På søylene er det også et bilde. Hittil har Norges-søylen stått uten bilde. Bare de kalde tallene står skrevet på glassmonteren som fremstiller Norge: 759 jøder ble deportert til Auschwitz. Ikke mer enn 25 kom tilbake. De fleste ble sendt med «Donau», resten med et par andre båter litt senere.

Direktoren på minnemuséet for Wannsee-konferansen, Gerhard Schoenberner, sier at Fossus sensasjonelle bilde hvor «Donau» passerer Hovedøya på vei ut Oslofjorden, vil bli plassert på Norges-søylen i muséet.

FOTO: BRYNJULV AARTUN

FOTOGRAF: Georg W. Fossum (det lille bildet) krep nær gittergjerdet og tok bilde av silvikledd politi, drosjer og andre personbiler som hadde med seg arrestanter på vei til tyske tilintetgjørelsesleire.

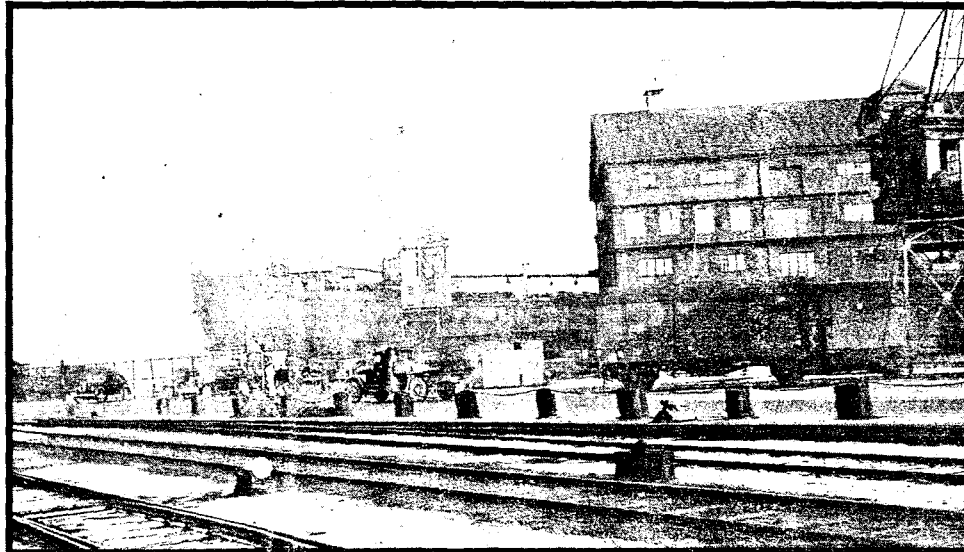
Med Fossus tillatelse har Aftenposten reproduert en kopi som Georg W. Fossum selv overrekker til direktøren i morgen i forbindelse med at Gerhard Schoenberner mottar Eitingerprisen.

Wannsee

Wannsee-konferansen ble holdt i januar 1942. Reichsicherheitshauptamt, Reinhard Heydrich, ledet delegasjonen av tjenestemenn og SS-folk som skulle organisere «den endelige løsningen» på «jødeproblemet». Adolf Eichmann ble satt til å skrive møtereferatene. Forberedelsene til den fabrikkmessige utryddelsen av jøder begynte.

Allerede 13. mars samme år «gjeninnførte» Quisling Grunnlovens paragraf 2, bestemmelsen om at jøder er utelukkert fra adgang til Norge. Stortinget opphevet denne paragrafen i 1851.

«Donau» stevnet ut Oslofjorden 26. november 1942. Båtreisen var første etappe på veien til tilintetgjørelseslei-

rene i Tyskland. De 530 jødene om bord var blitt arrestert om morgenen eller i ukene forut. Norske politifolk deltok i sivil under arrestasjonene. Mannskapene ble supplert med folk fra hirden og Germanse SS.

De første arrestantene ble internert på Berg utenfor Tonsberg. Andre ble tatt direkte fra sine hjem og ned til havnen hvor «Donau» ventet. Hver politipatrulje hadde fått korte navnelister. Alt foregikk i det stille. Det ble ikke gjort nevneverdig motstand.

Oppdraget for mannskapet på den 1300 tonn tunge «Donau» var å få med seg så mange jøder som mulig etter at «den endelige løsningen» på jødespørsmålet var vedtatt i Haus der Wannsee i januar 1942. I oktober og november samme år ble vedtaket iverksatt i Norge.

Krigsfotograf

Et hint fra en «kontakt» i politiet gjorde at Georg W. Fossum tok seg en tur ned til kaien for å finne ut hva

som foregikk den 26. november 1942. Han vanket rundt i Oslo og fotograferte alt mulig i krigens dager. Dette var bare ett av mange oppdrag hvor han foreviget dagliglivet i krigens Oslo og sendte filmen til Norges representasjon i Stockholm.

Fossum hadde med seg sitt lille Kodak Retinette kamera, en «folkutgave» av Retina-kameraet, siste skrik på kamerarfronten i de dager. Kameraet hadde han fått stukket til seg av en «kontakt» i fotobutikken Nerlien.

Filmen som Fossum hadde i kameraet var av typen Nitrate, en høyeksplosiv vare etter det vi vet i dag. Den gang mye brukt til spillefilm, men også til dels til private stillbilder.

Fossum sendte filmene til Stockholm med kurér. Rimnan-banden kom på sporet av kureren, Ragnar Storm Larsen, så den linjen måtte brytes. Storm Larsen kom seg senere over til Little Norway hvor han ble utdannet som flyver. Ettersom Storm Larsen ikke lenger passerte grensen, ble filmen liggende til etter krigen for den ble fremkalt. Kvaliteten er bemerkel-

sesverdig god i dag, vel 51 år etter. Fossum giftet seg senere med Storm Larsens soster.

Oppsiktsvekkende

Georg W. Fossum er nå over 80 år. Han forteller fra den tunge novemberdagen: – Det var en og annen bil som ankom med sin last. Små biler. Private biler. Noen var drosjer. Folk hadde bare med seg litt håndbaggasje, som om de skulle på en kortere overnattingstur. Ingen skrik. Ingen motstand. Alt skjedde i taushet. Det var vakter overalt.

Jeg tok først et «oversiktsbilde» for å se om jeg ble tilsnakket, men jeg fikk være i fred. Vaktene tok ikke notis av meg. Da våget jeg meg litt lenger frempå og tok et «nærbilde» av «Donau» gjennom gittergjerdet. Senere tok jeg et bilde av båten da den hadde bakkert ut fra kaien og satt kursen for Tyskland. I løpet av formiddagstimen hadde noen venner eller slektninger funnet veien ned til Vipptangen. De tok et stille farvel med de

som var om bord i «Donau», sier Fossum.

– Bildene er sensasjonelle. Det er fantastisk at de er kommet frem, sier okkupasjonshistoriker Berit Nøkleby. Som alle andre har hun frem til nå trodd at ingen foreviget deportasjonen av jøder med «Donau» fra Norge til Tyskland.

Lærebøker er kommet ut i fleng i etterkrigstiden, uten at forfatterne billedmessig har kunnet dokumentere denne skamletten i norsk historie. Kanskje har det bidratt til at det har sneket seg inn små historieforskninger? I hvert fall er Nøkleby opptatt av at det i Gestapo-muséet i Berlin hevdes at jødene ble deportert fra Bergen, ikke fra Oslo. Samme påstand har hun funnet også andre steder. – Men de norske jødene ble, som kom til Auschwitz, ble fraktet med «Donau» fra Oslo, sier hun, og tilføyer at «Donau» senere ble brukt til å frakte studenter og politifolk. Til sist ble båten senket, antagelig fordi den også ble brukt til trossetransporter.

Georg W. Fossum er beskjedent på egne vegne: – Jeg synes ikke jeg skal fremheves som noe annet enn en fotograf, en nordmann som gjorde det lille man hadde anledning til i en vanskelig tid, sier han.

Bildet som nå blir plassert på Wannsee-muséet, viser «Donau» med venner og familie som tar et siste stille farvel fra på Vipptangen. Solen bryter så vidt gjennom regntunge skyer. Ingen skal se de 530 norske jødene igjen. De måtte bote uskyldig med sine liv i tyske tilintetgjørelsesleire under siste krig. Antallet norske jøder ble omkring halvert. I alt mistet seks millioner jøder livet under det meget effektive forsøket på fabrikkmessig utryddelse av et folkeslag i Europa. I protokollen fra Der Wannsee-konferens, som ble ført i pennen av Adolf Eichmann, heter det at det var 11 millioner jøder i Europa som skulle utryddes.

I Gedenkstätte Haus der Wannsee konferenz har det hittil manglet et bilde fra Norge og deportasjonen herfra. Nå Georg W. Fossus bidrag henges opp, utfylles historien.

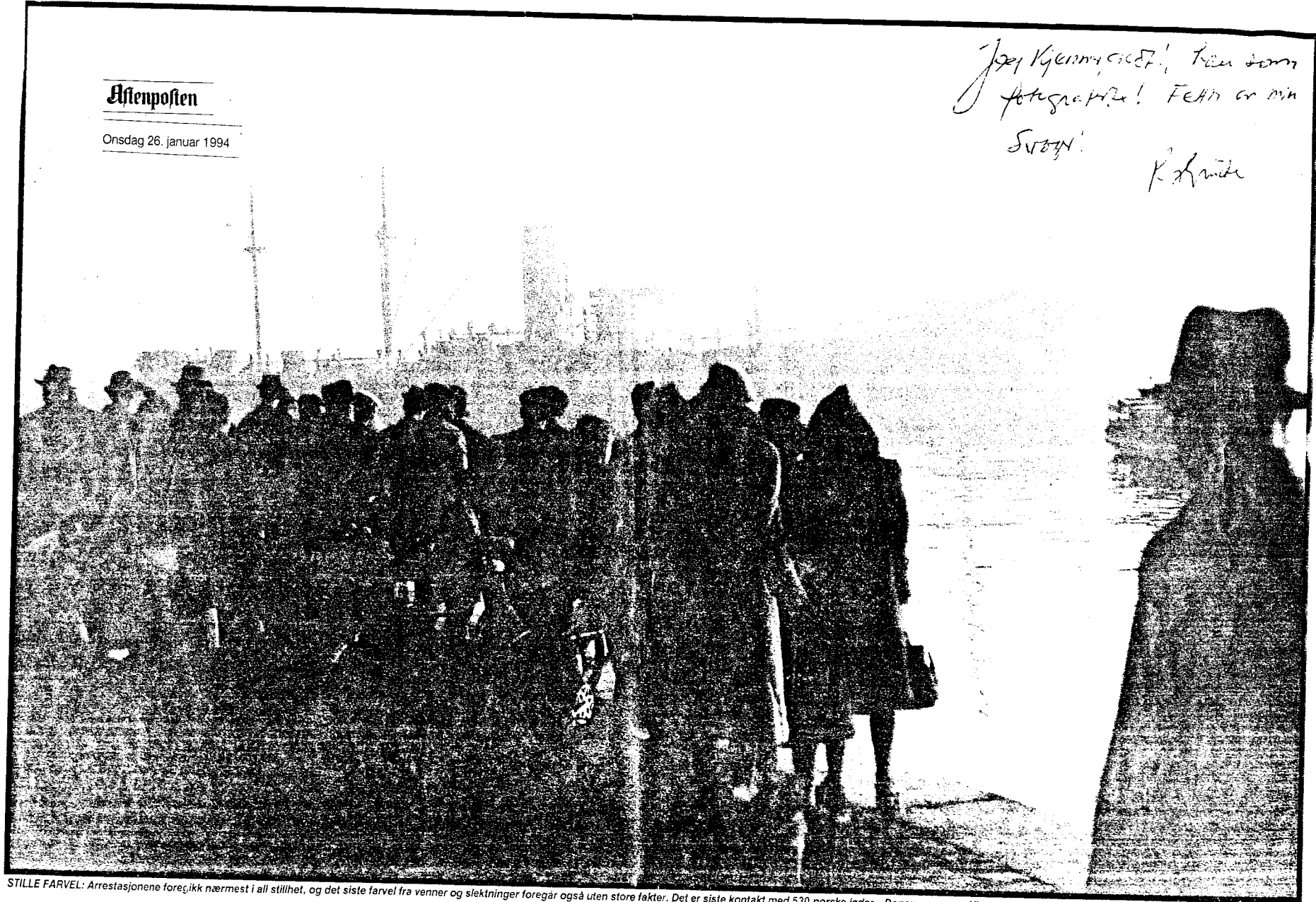
I dag mottar Gerhard Schoenberner også Eitingerprisen for sin innsats med muséet i Wannsee. Han vil at vi ikke glemmer. For glemmer vi da kan det skje igjen.

Aftenposten

Onsdag 26. januar 1994

Jøse Kjenn, GIST! Kjen som
fotografere! Felt er min
Svogn!

R. K. K. K.

STILLE FARVEL: Arrestasjonene foregikk nærmest i all stillhet, og det siste farvel fra venner og slektninger foregår også uten store fakter. Det er siste kontakt med 530 norske jøder. «Donau» passerer Vippetangen. Bare ni av dem kom tilbake.